

دریچه زندگی پس از طلاق: برساختی متنوع از زیست جهانی جدید (مطالعه کیفی پیامدهای طلاق بر زندگی زنان در شهر تهران)

۱۰۱

مقدمه: زندگی پس از طلاق و مواجهه با آن دیری نپایید که جای خود را در نظام مسائل اجتماعی در سطحی بین‌المللی باز کرده است. هدف از پژوهش حاضر مطالعه جامعه‌شناختی و البته با رویکردی آمیک و کیفی از تجربه زندگی زنان شهر تهران پس از طلاق است.

روش: روش‌شناسی پژوهش با رویکرد کیفی انجام شد. به این منظور با ۳۹ زن طلاق‌گرفته شهر تهران که با روش نمونه‌گیری هدفمند و استراتژی گلوله‌برفی انتخاب شد. مصاحبه‌ها تا مرحله اشباع نظری ادامه پیدا کرده است. تجزیه و تحلیل داده از طریق نظام کدگذاری باز، محوری و گزینشی صورت گرفته و در نهایت مقوله هسته استخراج شد.

یافته‌ها: ۱۵۵ کدباز، ۳۳ مقوله فرعی، ۷ مقوله اصلی و یک مقوله هسته از خلال نظام کدگذاری داده‌ها استخراج شد: زندگی فرزندان طلاق: دوگانه پیروزی و شکست، رسیدن به فردیت فراموش‌شده، میل و تجربه صور لذتهای طغیان‌گر، تجربه ناخوشایند بازگشت به خانه پدری، چالشهای اقتصادی (رهاشدگی و مشقت)، گونه‌گون شدن توجه‌های منفی، نقاب‌های مفهومی از داغ ننگ طلاق، طردی چندساختی. همچنین تجربه مشقت تا فردیت یافتگی مدرن به‌عنوان مقوله هسته انتخاب شد و در نهایت نمودار درختی مستخرج از داده‌ها تنظیم شد.

بحث: زندگی پس از طلاق دست‌کم در نگاه اول تجربه‌ای از زیست زنان طلاق‌گرفته است که تشریح وضعیت آنان به‌سادگی حاصل نمی‌شود. در حقیقت می‌توان زندگی پس از طلاق را برای زنان به یک نمایش درام تشبیه کرد که تماشای وضعیت پیش‌برنده آن، جریانی متناقض از امور خیر و شر و نابسندگی در پیش‌بینی است.

۱- جواد مداحی

دکتر جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، گروه مطالعات خانواده، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی ایران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
<gmaddahi@yahoo.com>

۲- ایرج فیضی

دکتر جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، گروه مطالعات خانواده، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، ایران، تهران.

واژه‌های کلیدی:

پساطلاق، زنان، دیالکتیک، مطالعه کیفی، شهر تهران.

تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۱۱/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۱

Life after divorce: victory with the rational content of cultural modernity or a disastrous experience? (Qualitative study of women's post-divorce life in Tehran)

► **1- Javad Maddahi**
Ph.D. in Sociology,
Research Institute
of Humanities and
Social Studies, Jihad
Academic, Tehran, Iran.
(Corresponding Author)
<gmaddahi@yahoo.com>

► **2- Iraj Faizi**
Ph.D. in Sociology,
Research Institute of
Humanities and Social
Studies, Jihad Academic,
Tehran, Iran.

Keywords:

divorce, women, dialectic,
qualitative study, Tehran
city.

Received: 2024/02/17

Accepted: 2024/07/22

Introduction: The aim of the current research is to study the sociological and, of course, emic and qualitative approach of the life experience of women in Tehran after divorce.

Method: The methodology of the current qualitative research was carried out using the grounded theory strategy. For this purpose, in-depth and semi-structured interviews were conducted with 39 divorced women in Tehran, who were selected by the purposeful sampling method and snowball strategy, during more than 8 months. The interviews continued until the theoretical saturation stage. Data analysis was done through open, central and selective coding system and finally the core category was extracted.

Findings: In the open coding stage, 155 open codes, 33 central codes, 7 main categories and one core category were extracted from the data coding system: Life of children of divorce: double victory and failure, reaching forgotten individuality, desire and experience The images of riotous pleasures, the lack of pleasant experience of returning to the father's house, economic challenges (hardship), diversification of negative attention (sexual and instrumental), a conceptual framework of the stigma of divorce, multifaceted rejection. Also, "actualized dualism: from the experience of hardship to modern individuality" was chosen as the core category and finally a tree diagram extracted from the data was prepared.

Discussion: Life after divorce, at least at first glance, is an experience of the life of divorced women, which cannot be easily explained. Positive and negative dialectical relationship is the result of life after divorce. In fact, life after divorce for women can be likened to a drama show, watching the leading situation is a contradictory flow of good and bad affairs and inadequacy in the forecast.

Citation: maddahi J, faizi I. (2024). The window of life after divorce: a diverse construction of the new world life (Qualitative study of the consequences of divorce on women's lives in Tehran). refahj. 24(94), : 3 doi:10.32598/refahj.24.94.4504.1

URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4314-fa.html>

Extended Abstract

Introduction

Sometimes divorce is seen as a disastrous victory and sometimes it is seen as useful and sweet. But divorce, life after divorce and facing it did not take long to open its place in the system of social problem at an international level. A problem that has made a significant part of the people and policy makers aware of this challenge and they have a full-time concern for solving this problem. The social world of the current era, with diverse living environments and challenges affected by this riotous diversity, announces that social institutions such as (family) are being challenged. A family with a long history.

Various studies from the West and capitalist societies to the East and less developed societies show the prevalence of a common social problem called divorce. Almost all the discussions and controversies proposed revolve around the idea that divorce and life after it is a social issue. The research wisdom of this article has set its goal in using the right method as a tool to serve understanding, reasoning and an enlightened effort to depict the life experience of women after divorce. It seems that the traces of postmodern culture and its events can be seen in the lives of women after divorce. Postmodern culture that considers the society beyond the control of norms and the dominance of family-oriented culture and emphasizes the emergence of pluralism and particularism.

Method

The purpose of this study is to understand and represent the life experience of divorced women in Tehran after divorce. For this reason, the interpretative paradigm was chosen to conduct this research and the grounded theory method was used. This method is used in cases where the researcher is interested in understanding the meaning of the phenomenon from the perspective and experience of those involved; Therefore, qualitative researchers use this method when they want to understand: what interpretation do people have of their experience? How do they build their world? What do they think of their experience? The participants of this research were divorced women living in Tehran. To collect data, semi-structured interviews were conducted with 37 divorced women, and the research reached theoretical saturation in terms of data. Theoretical sampling method was used to

select the participants. Among the different sampling strategies, snowball sampling was used; In this way, first, a number of these people were selected through related networks, acquaintances, and informed people; After that, if each sample met the divorced women, it would provide the basis for communication and formation of the next interview. On average, the interviews took between 50 minutes and 3 hours, and in some cases, the interviews continued in several sessions. Most of the interviews were conducted in open spaces such as parks and gardens, coffee shops and in some cases in the workplace. The duration of the data collection process and the interview process lasted more than 8 months. Data analysis was done with theoretical coding system. In this type of coding, which is specific to the grounded theory method, three stages of coding were completed: open coding, central coding, and selective coding.

In the open coding phase, the text of the interviews was read line by line and conceptualized. In the core coding, these concepts were placed next to each other and based on the semantic overlap, they became core categories, and finally, the core category was obtained at a more abstract level than the previous two stages. It is important to mention that the data coding process started from the second interview onwards and until the end of the analysis, the interview and analysis proceeded simultaneously. Before starting the interview, the consent of the participants was obtained. Also, by explaining the purpose, topic and method of the research, the interviewees got to know the work process so that if they don't want to participate in the interview, they will be given enough authority and choice. Protection of personal and private information of people is very important in research work; For this reason, the researcher recorded, noted and used the data with full consent and with the permission of each person participating in the research, and the people were assured that the information will be protected confidentially. Among these measures that were used to prevent the disclosure of the real identity of the participants was the use of pseudonyms in recording their information.

Findings

In the open coding stage, 155 open codes, 33 central codes, 7 main categories and one core category were extracted from the data coding system: Life of children of divorce: double victory and failure, reaching forgotten individuality, desire and

experience The images of riotous pleasures, the lack of pleasant experience of returning to the father's house, economic challenges (hardship), diversification of negative attention (sexual and instrumental), a conceptual framework of the stigma of divorce, multifaceted rejection. Also, "actualized dualism: from the experience of hardship to modern individuality" was chosen as the core category and finally a tree diagram extracted from the data was prepared.

Discussion

Life after divorce, at least at first glance, is an experience of the life of divorced women, which cannot be easily explained. It should be pointed out that in the process of forming and proceeding with divorce and the motivations of life after divorce, the desire to recognize and unquestionably reach individual wishes, central individuality, personal hopes and dreams, freedom from limitations, Avoiding violence and demanding new and fluid love waves. In fact, the new subjects resulting from divorce are classified according to the new identification vector. But this was never the whole story and these areas and its consequences are not in the possession of these subjects.

Therefore, the positive and negative dialectical relationship is the result of life after divorce. In fact, life after divorce for women can be likened to a drama show, where watching the leading situation is a contradictory flow of good and bad affairs and inadequacy in the forecast.

Ethical considerations

Contribution of authors

All authors contributed to the preparation of the article

Funds

The article was taken from a research project supported by The Academic Center for Education, Culture and Research.

Conflict of interest

There was no conflict of interest for the authors

Research ethics

In the present study, ethical principles such as trustworthiness, confidentiality, and anonymity have been observed.

مقدمه

جهان جدید با تاج و تخت تکنولوژی خود، ما را به یاد جملات هایدگر می اندازد: «عصر مدرنیته و تکنولوژی انسانها را بیش و بیشتر از زمین برمی کند و آنها را از ریشه جدا می کند. من نمی دانم که آیا شما به وحشت افتاده اید یا نه؛ من اما وحشت می کنم. از ریشه جدا افتادگی زندگی اجتماعی انسان آغاز شده است. ما امروزه فقط و فقط در مناسباتی خشک و تکنولوژیک به سر می بریم. آنچه امروز انسان بر آن زندگی می کند، کره زمین نیست. گویی تنها خدا قادر است ما را نجات دهد» (ناقد به نقل از هایدگر^۱، ۲۰۱۸).

به نظر می رسد عقل شیئی و منفعت طلب انسان مدرن در فرایندی دیالکتیکی در حال بازتولید نوعی از انسان است که فردیت و میل را در رأس امورات خود قرار داده است. گویی بورژوازی فرهنگی جدیدی در حال شکل گیری است که خانواده را دچار فراکتال ارزشی کرده است. فراکتالی که از طلاق بازنماییهای متنوعی می سازد. گاهی طلاق را فاجعه بار تلقی کرده و گاهی آن را مفید فایده جلوه می دهد؛ و اما طلاق، زندگی پس از طلاق و مواجهه با آن دیری نپایید که جای خود را در نظام مسائل اجتماعی در سطحی بین المللی باز کرده است. مسئله ای که بخش قابل توجهی از مردم و سیاست گذاران را متوجه این چالش کرده و به دنبال حل این مسئله، دغدغه ای تمام وقت دارند.

جهان اجتماعی دوران کنونی، با بسترهای زیستن متنوع و چالشهایی متأثر از این تنوع طغیان گر خبر از به چالش کشیده شدن نهادهای اجتماعی مانند (خانواده) را می دهد. خانواده ای که قدمتی به بلندای تاریخ دارد.

مطالعات مختلف از غرب و جوامع سرمایه داری تا شرق و جوامع کم تر توسعه یافته شیوع مسئله ای اجتماعی و مشترک به نام طلاق را نشان می دهند (دراپو^۲ و همکاران، ۲۰۲۴؛

۱. گفت و گو با مارتین هایدگر در کتاب: در جست و جوی معنای زندگی. گفت و گو با اندیشه ورزان اروپایی: ۳۲۰ و ۳۲۲.

2. Drapeau

هارتارتو و ابن حجر^۱، ۲۰۲۴؛ عبدالقادر مؤمن^۲ و همکاران، ۲۰۲۴؛ چانگ^۳، ۲۰۲۴؛ کالتا و مروز^۴، ۲۰۲۳؛ آمارسانا^۵ و همکاران، ۲۰۲۴؛ کادیراجیوا و الکسیوا^۶، ۲۰۲۳؛ پارکر^۷ و همکاران، (۲۰۲۲)، راشد^۸ و همکاران ۲۰۲۱، پاتوری^۹، ۲۰۲۰، پاتاک^{۱۰}، ۲۰۲۰، الرحیم^{۱۱} و همکاران، ۲۰۲۰، ۲۰۲۰، مندوزا^{۱۲} و همکاران، ۲۰۲۰، شریفی ساعی، ۲۰۲۳؛ فسائی و همکاران، (۲۰۱۲). البته که تجربه طلاق آغاز ماجرای زندگی با تغییرات و چالشهای مختلف است. در حقیقت برای برخی از زنان مطلقه، طلاق تنش چندبعدی بوده و برای برخی آغاز زندگی مجدد با انگیزه‌های جدید است. علت طلاق هر چه باشد، فارغ از آن جمعیت قابل توجهی از زنان مطلقه را نشان داده که سناریوهای مختلفی را در جهان پس‌اطلاق تجربه می‌کنند. زندگی پس از طلاق به‌عنوان یک تجربه گذار روانی - اجتماعی نمودهای مختلفی از جمله چالشهای روابط فرزندان با والدین (دراپو و همکاران، ۲۰۲۴)، مشقتهای اقتصادی و چالشهای فرهنگی - اجتماعی (شریفی ساعی، ۲۰۲۳؛ چانگ، ۲۰۲۴؛ گامبرا و همکاران، ۲۰۲۳؛ حیاتی و سلیمانی، ۲۰۱۹)، رضایت زنان از انحلال زناشویی، دوری از خشونت و فضای پراشتاب زندگی با همسر، شکرگزاری از طلاق و رشد پس از آسیب (کالتا و مروز، ۲۰۲۴؛ فیضی و همکاران، ۲۰۱۹).

تقریباً تمام مباحث و مجادله‌های طرح‌شده حول این محور اندیشه می‌چرخد که طلاق و زندگی پس‌از آن یک مسئله اجتماعی^{۱۳} است. نگرش پژوهشی مقاله حاضر هدف خود را در به‌کارگیری روش درست، به‌سان ابزاری در خدمت فهم، استدلال و تلاش علمی برای به تصویر کشیدن تجربه زیست زنان پس از طلاق قرار داده است. فرهنگ پست‌مدرنی که

1. Hartarto and Ibnu Hajar

4. Kaleta and Mróz

7. Parker

10. Pathak

13. Social problem

2. Abdelkader Moumen

5. Amarsanaa

8. Rasheed

11. Rehim

3. chung

6. Kadiradjieva and Alekseeva

9. Patoari

12. Mendoza

جامعه را از کنترل هنجارها و تسلط فرهنگ خانواده‌مدار خارج دانسته و بر ظهور تکثرگرایی^۱ تأکید می‌کند.

مفسران زندگی در عصر پسامدرن در فرایند فراکتال^۲ ارزشها (ناقد، ۲۰۱۸)، زندگی زنان و مردان مطلقه را به جزیره‌های خودساخته و تحت انقیاد خود افراد تشبیه می‌کنند؛ بنابراین مسائل اجتماعی از جمله تجربه طلاق و زندگی پس‌از آن، پدیده‌هایی پیچیده‌اند که هم پیامدهای فردی و هم‌ریشه اجتماعی دارند. در اهمیت پرداختن به مسئله طلاق و حل این مسئله اجتماعی در ساحت‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی تردیدی وجود ندارد. قانون حمایت از جوانی جمعیت و خانواده، ابلاغ سیاست‌های کلی خانواده توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و عوامل تزلزل نهاد خانواده به‌ویژه موضوع طلاق و جبران آسیب‌های ناشی از آن با شناسایی مستمر عوامل طلاق و فروپاشی خانواده و فرهنگ‌سازی کراهت طلاق در بند ۱۳ این سیاستها؛ ضرورت اقدام حکمرانی کشور برای مسئله طلاق و خانواده در کشور را بیش‌ازپیش مطرح کرده است. از این‌رو پرداختن به این مسئله از دریچه پژوهش‌های کیفی و عمیق به نظر اهمیتی دوچندان دارد.

بنابراین، در پرداختن به تجربه زندگی پس از طلاق زنان در شهر تهران، رعایت توازن در تحلیل لازم است. پژوهش حاضر رسالت جامعه‌شناختی خود را پرداختن به این تجربه با خردی پژوهشی از جنس فهم و رویکرد امیک می‌داند؛ زیرا موضوع جامعه‌شناسی صرفاً فرد نیست، بلکه موضوع آن، خود جامعه نیز است. از آنجاکه جامعه‌شناسان بر زمینه‌ها و عوامل مؤثر اجتماعی در هدایت رفتار تأکید دارند، باید بر تحلیلی توأم با نقد از عوامل اجتماعی و فرهنگی در بروز مسئله اجتماعی تأکید شود.

با این توضیحات به سراغ پاسخ به سؤالات پژوهش خواهیم رفت: فهم زنان از تجربه

-
1. Pluralismus
 2. Fractal

زندگی پس از طلاق چیست؟ مواجهه اجتماع زندگی زنان با این تجربه آنان چگونه است؟ زنان این پژوهش زندگی پس از طلاق را شکست دانسته یا از آن رضایت دارند؟ چه چالشهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و فردی را تجربه می‌کنند؟ فرزندان والدین طلاق، پس از تجربه طلاق مادرشان چگونه به زندگی با این پدیده مواجه می‌شوند؟

پیشینه تجربی

اگرچه توجه در حوزه طلاق، چه در میان پژوهشگران جامعه‌شناسی و روان‌شناسی، چه در میان سیاست‌گذاران فرهنگی-اجتماعی داغ بوده و پژوهشهای صورت گرفته در این حوزه نیز به نسبت کم نیستند، اما مسئله زندگی پس از طلاق به نسبت پژوهشهای آسیب شناسانه پدیده طلاق اندک است. یکی از چالشهای موردبررسی در پیشینه‌های مربوط به طلاق و زندگی پس از طلاق عدم رعایت رویکرد سی رایت میلز (تخیل جامعه‌شناسانه) به موضوع و حرکت به سمت چندبعدی دیدن این موضوع است. رویکرد امیک نداشتن به موضوع، عدم بررسی عمیق مبتنی بر داده‌های کیفی و نادیده گرفتن جمعیت زیاد مطلقه‌های زن پس از طلاق، نتوانسته شناخت درخور توجهی ارائه کنند. به نظر می‌رسد در مطالعات حوزه طلاق نیاز به چرخش پژوهشی به سمت کشف معنا و بازاندیشی هویتی-ارزشی است. به نظر جای پژوهشهای کیفی با راهبردی معنا محور و برساخت‌گرایانه خالی است.

تسفایه و همکاران^۱ (۲۰۲۴)، پژوهشی را با هدف بررسی تجربه خشونت در میان زنان اوگاندا و مالوای به انجام رساند. این پژوهش نشان می‌دهد زنان پس از طلاق، یا بیوه‌شدن و جدایی از همسر به مراتب تجربه خشونت کمتری را داشتند در قیاس با زمانی که با همسرانشان زندگی مشترکی داشتند.

دراپو و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی به دنبال تحلیل کیفیت روابط والدین به‌ویژه

1. Tesfaye

مادران طلاق گرفته با فرزندان بودند. این پژوهش بر اساس یک مطالعه طولی و مبتنی بر نظریه سیستمهای خانواده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد زمان جدایی زن و شوهر از هم، سن فرزندان، رابطه والدین جدانشده باهم و وضعیت حضانت فرزند بر ارتباط والدین طلاق گرفته با فرزند اثرگذار است.

پارکر و همکاران (۲۰۲۲) پژوهشی را با عنوان «چرا زنان طلاق را انتخاب می‌کنند؟ یک چشم انداز تکاملی» در ایالات متحده آمریکا به انجام رساندند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که عدم تطابق بین ترجیحات تکامل یافته زنان و پیکربندیهای ازدواج مدرن اغلب باهم در تضادند و باعث نارضایتی می‌شوند. ارتقای شغلی بی سابقه زنان همچنین به زنان آزادی بیشتری برای ترک زندگی مشترک و استقلال محض می‌دهد. همچنین فشارهای ناشی از انتظارات اجتماعی برای مردان این آسیب پذیرها را بیشتر کرده و طلاق را تسهیل می‌کند.

هوچاغلو و یالسنکایا^۱ (۲۰۲۰)، به بررسی علل طلاق و مشکلات زنان در زمان طلاق و پس از آن و روشهای مقابله با پیامدهای آن می‌پردازند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد؛ پس از طلاق افراد با کمبود عاطفی، تنهایی، درماندگی، بلاتکلیفی، احساس ناکامی، افزایش مسئولیتها، بی تفاوتی، احساسات منفی نسبت به جنس مخالف، احساس گناه نسبت به فرزندان، ناامیدی، خودکشی و مشکلات بهداشتی از جمله یائسگی زودرس، چاقی ناشی از سوء تغذیه و بیماریهای مرتبط با آن، استرس و تمایل به مصرف سیگار و مواد مخدر و مشروبات الکلی، بیماریهای قلبی و عروقی و فشارخون بالا و سرطان روبه‌رو هستند.

محمدي و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی به دنبال مطالعه کیفی زنان مطلقه‌ای بودند که پس از طلاق به صورت تنهایی زندگی می‌کنند. این پژوهش که در کردستان و شهر سنندج صورت گرفته به دنبال پاسخ به این سؤال بوده است که جهان تنهایستی زنان پس از طلاق چگونه است؟ یافته‌های به دست آمده از تجربه زیسته زنان تنهایست پس از طلاق نشان از

1 Hocaoglu and Yalcinkaya

درک تنهازیستی به مثابه گسترش دامنه اختیارات و آزادیهای بیشتر، نبود بار مضاعف بر دوش پدر و مادر و حفاظت از فرزندان دارد.

به همین دلیل احساس متفاوتی نسبت به تنهازیستی پس از طلاق در بین زنان مشارکت‌کننده شکل گرفته که برای دسته‌ای از زنان احساس تنهازیستی به مثابه تجربه‌ای ناخوشایند و برای دسته‌ای دیگر به مثابه استعاره‌ای رهایی‌بخش تلقی شده است. نتایج نشان می‌دهد تنهازیستی آثار و پیامدهای متفاوتی بر زندگی زنان بر جای گذاشته که در ذیل چهار مضمون کلی «رشد فردیت» «استقلال شخصی» «طرد اجتماعی» و «خلأ تکیه‌گاه در فرزندان» دسته‌بندی شده است.

خطیبی و خانی‌پور (۲۰۲۲) پژوهشی را با عنوان «بررسی تأثیر عوامل اجتماعی و تصور از پیامدهای خوشایند بعد از طلاق بر طلاق توافقی» در شهر همدان به انجام رساندند. یافته‌های مصاحبه عمیق نشان داد معافیت از خدمت سربازی پسر و دریافت بیمه پدر فوت‌شده و مهاجرت بیشترین تصور از پیامدهای خوشایند بعد از طلاق توافقی را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین رابطه با جنس مخالف به عنوان یکی از عوامل اجتماعی نیز در افزایش طلاق توافقی تأثیرگذار بوده است. در بخش کمی نتایج رگرسیون چندمتغیره نشان داد تصور از پیامدهای خوشایند بعد از طلاق (۵۸۸/۰) و رابطه با جنس مخالف قبل از ازدواج (۵۴۰/۰) مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر طلاق توافقی بوده‌اند بر اساس تحلیل مسیر تصور از پیامدهای خوشایند بعد از طلاق بیشترین تأثیرگذاری مستقیم را بر طلاق توافقی داشته است و عامل اجتماعی دیگر یعنی استقلال مالی زن بیشترین تأثیرگذاری غیرمستقیم بر طلاق توافقی را دارد.

تقی‌زاده و شهراد (۲۰۲۱) در پژوهشی کیفی به دنبال تحلیل روایت تجربه‌زیسته زنان تهرانی از طلاق توافقی بودند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد «خیانت همسر، اعتیاد همسر و خشونت خانگی» زمینه‌های اساسی جرقه‌های طلاق در ذهن آنها محسوب می‌شود. ترومای

دادگاه کارزاری است تا بتواند به لحاظ رسمی و قانونی به زندگی خانوادگی‌شان پایان داد. وقتی زن تصمیم به جدایی می‌گیرد؛ طلاق توافقی صورت گرفته مبتنی بر توافق به مثابه بخشش مهریه» است تا بتواند از همسرش جدا شود به تدریج زنان متقاضی طلاق با بخشش مهریه به لحاظ شرعی و قانونی از همسرانشان جدا می‌شوند؛ و از زندگی متأهلی و هویت همسری‌شان فاصله می‌گیرند و «تنهایی پس از طلاق» را تجربه می‌کنند درواقع مشاهده می‌شود شرایط دادرسی شرایط مالی، اخلاقی و تنفر از همسر و حتی عدم همراهی آن موجب شده زنان مطلقه سعی کنند با بخشش مهریه و تمام حق و حقوق مدنی و شرعی از زندگی زناشویی خارج شوند.

حیاتی و سلیمانی (۲۰۱۹) پژوهش کیفی خود را با هدف بررسی پیامدهای طلاق بر افراد مطلقه به انجام رساندند. نتایج پژوهش سه مضمون اصلی ۱- پیامدهای اجتماعی و فرهنگی ۲- پیامدهای اقتصادی و مالی ۳- پیامدهای شخصی و هیجانی را مورد تأکید قرار می‌دهد. عسگری باغمیان و جوادیان (۲۰۱۸) در پژوهشی به دنبال بررسی پیامدهای طلاق بر زندگی زنان در شهر یزد بودند. این پژوهش با روش کیفی و مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته به انجام رسیده است. یافته‌های پژوهش شامل درآمد پایین و مشکلات مالی «اشتغال مداوم»، «احساس تنهایی و انزوای طلبی، محدود شدن روابط مزاحمت دیگران در محیط کار و جامعه، پیشنهاد های دوستی و ازدواج موقت»، «سرزنش و اعتراض خانواده به رفتارها» است.

چارچوب مفهومی

در این بخش با پرداختن به مفاهیم حساس و محوری مرتبط با موضوع تحقیق و دیدگاه‌های موجود، بخشی از مفاهیم پیونددهنده تحلیل با زمینه پژوهش مرور شده است. هدف استفاده از نظریه در ابتدا صرفاً به عنوان راهنمایی برای مفهوم‌سازی و حساسیت نظری است و به دنبال ذهنیتی برساخته از نظریه برای جمع‌آوری اطلاعات از پیش تعیین شده

نیست، زیرا ماهیت پژوهش اکتشافی ورود به میدان تحقیق با ذهنیتی باز است؛ بنابراین، محققان سعی کرده‌اند نظریه و نظمهای مفهومی را از داده و میدان استخراج کنند.

بودریار و نقد جامعه مصرفی

بودریار بحث در مورد مصرف‌گرایی را با این نقد آغاز می‌کند که در فرهنگ مدرن، مصرف برای اقشار مختلف از جمله زنان، در تمامی ابعاد آن اعم از غیرمادی و مادی، می‌تواند نشانه‌ای از خوشبختی باشد. در جامعه مدرن، افراد بسیاری وجود دارند که با مصرف در ابعاد وسیع و یا دغدغه مصرف، منتظر هستند تا آنکه خوشبختی برای آنان به وقوع بپیوندد. بودریار معتقد است که این اینجا شما با ذهنیتهای مصرفی در سطوح اجتماعی و فردی مواجه هستید. وجود ذهنیتهای مصرف‌گرا به صورت خرده‌فرهنگهای جمعی، اختیار را از جوانان و بخشهایی از زنان سلب می‌کند و آرمان مصرف را بر زندگیهای آنان مسلط می‌کند. مصرف تام، کثرت در تولید و عرضه کالاها و رفاه‌طلبی در جامعه معاصر، پیامدی جز انباشت نشانه‌های رسیدن به خوشبختی در سطح فردی نیست. وجود این رضایت‌مندیهایی کوچک و مجازی، درواقع، حیلای بزرگ در اغواکردن انسان مدرن محسوب می‌شود و به معنای کامل آن، موجب خواهد شد که سعادت و حفظ خانواده به شکل هنجاری آن، دفع شود.

تمایل به نیازهای مصرفی و مسلط‌شدن مصرف‌گرایی، ازجمله مفاهیمی است که بودریار در اولویت نظریه‌ها و مفاهیم مختص به خود قرار داده است. از دیدگاه بودریار، مصرف‌گرایی نشئت‌گرفته از فرهنگ جوامع مدرن و پسامدرن است و انسان عصر حاضر را غرق در مصرف‌گرایی می‌داند. او معتقد است که مصرف‌گرایی همچون نیرویی مستقل به هدفی تبدیل گشته که حتی اگر افراد نیازی به مصرف نداشته باشند، محکوم به مصرف‌کردن شده‌اند (بودریار، ۲۰۱۴).

بودریار، انسان غرق‌گشته در مصرف‌گرایی و شکل‌یافته در عصر رمزگان را انسانی فاقد

سرشت می‌داند که فاقد اراده و میل است. او می‌گوید که انسان بی‌سرشت زمانی که به جامعه مصرفی وارد می‌شود، هویتی لذت‌جو و مصرف‌گرا کسب می‌کند. این انسان زمانی که به جامعه سرشار از اطلاعات، متضاد و پیچیده ورود می‌کند به‌نوعی درماندگی و بی‌مسئولیتی دچار می‌شود که ماحصل آن واگذاری میل و اراده‌اش به دیگران است. این انسان معنا را به فراموشی سپرده و انتظار دارد که دیگران به جایش اراده کرده اما به شکلی که او از لذت مصرف محروم نشود. چنین انسانهایی که بی‌نام و بی‌نشان شده‌اند، توده‌ای جدید را می‌سازند که حتی به دنبال ایجاد تغییر در خود نخواهند بود (وارد، ۲۰۱۶: ۱۲۳؛ زارع و همکاران، ۲۰۲۰).

سوژه پراکنده ماشین امیال

ازجمله مفاهیمی که به نظر می‌رسد قادر به تبیین سبکهای میل به مصرف را باشند، سوژه پراکنده امیال و ماشینهای میل‌ساز هستند. دلوز^۱ و گاتاری^۲، همچون میشل فوکو، به رابطه قدرت میان میل و جامعه مدرن توجه کرده‌اند. دلوز و گاتاری مدعی هستند که گفتمانهای مدرنیته و نهادها، آغشته به‌نوعی ملایم از تحمیل هستند که سلطه خود را با سرکوب افراد در تمامی ابعاد زندگی روزمره اعمال می‌کنند. این دو معتقد هستند که سرمایه‌داری در تمامی سطوح زندگی افراد نفوذ کرده که ازجمله پیامدهای آن سلب تجربه آزادی واقعی، تجربه بیان و رضایت واقعی از افراد است. در این شرایط، تمامی میلهای افراد به‌نوعی به زیر سلطه سرمایه‌داری درآمده‌اند و به امیالی دروغین و باواسطه بدل گشته‌اند. سیستم سرمایه‌داری توانسته است، خلاقیت و امیال افراد را با هدایت کردن به حوزه‌ها یا مرزهای سازمان‌یافته اجتماعی ازجمله قوانین، روان‌پزشکی، خانواده‌های هسته‌ای، طبقات اجتماعی، نقشهای جنسیتی و روابط جنسی و در نهایت مصرف‌گرایی، حوزه‌بندی می‌کند.

1. Gilles Deleuze
2. Guattari felix

به واسطه این شرایط، نظامهای سرمایه‌داری توانسته‌اند، میل و خلاقیت افراد به شکلی مؤثر به کنترل خود درآورند. دلوز و گاتاری، میل به تولید و مصرف کالا را به همدیگر ربط داده و سوژه‌های اجتماعی را در شبکه‌ای از نهادهای اجتماعی و ساختارهای مادی‌کننده و غیرشخصی، گرفتار می‌بینند. نظامهای سرمایه‌داری، همواره با خلق حوزه‌های جدید برای میل خریدار، خود را دچار بی‌ثباتی می‌کند.

افراد با افزایش عرضه کالاها، چیزهای بیشتری طلب خواهند کرد، با تصاویر بیشتری همزادپنداری می‌کنند و مسیرهای بیشتری برای فرار پیش روی خود خواهند یافت. افراد زمانی که یاد می‌گیرند در جهانی سرشار از امیال متضاد زندگی کنند، درهای آزادی و مخالفت را به رویشان باز می‌شود. زمانی که شما، مصرف خود را افزایش می‌دهید، به مصرف‌کننده‌های بی‌مرکز بدل خواهید شد و می‌توانید به در قالب تهدیدی برای حوزه‌بندی زندگی خصوصی و اجتماعی ظاهر شوید (گلن‌وارد، ۲۰۱۶؛ مداحی و همکاران، ۲۰۲۱).

از دیدگاه دلوز و گاتار، میل، نیروی محرکه تمامی تعاملها و کنشهای اجتماعی و شخصی است و این میل به صورت دائمی در روابط متکثر و تصادفی با افراد و اشیاء در جریان است و به صورت دائم از مرزها و حدودی که ساختارهای اجتماعی جامعه تحمیل می‌کند، فراتر می‌رود. دلوز و گاتاری، هویت‌های پایدار را در جامعه مدرن، پنداری مضر دانسته و از تفاوت و بی‌نظمی و روند جاری تغییر به عنوان تنها راه آزادی نام می‌برند و بر نیاز به تحقق میلیهای متکثر افراد تأکید می‌کنند (گلن‌وارد، ۲۰۱۶).

بازاندیشی

بازاندیشی در زندگی اجتماعی، منعکس‌کننده این واقعیت است که کارکردهای افراد به صورت مستمر مورد بازسنجی قرار می‌گیرند؛ به بیانی دیگر، ویژگیهای آن همراه با اصلاح به وسیله داده‌های جدید، به شکلی اساسی، دگرگون می‌شود. به باور گیدنز، در جوامع مدرن،

افراد با آفرینش و اصلاح هویت خود، چه بودن؟ و چگونه این شدن؟ خود را به صورت مستمر موردبازنگری قرار می دهند. تمامی صور زندگی، با دانشی که کنشگران از این صورت دارند، ساخته می شود و گیدنز در این رابطه معتقد است که بازاندیشی مدرنیته با تولید مستمر خودشناسی مداوم، در ارتباطی مستقیم است (گیدنز، ۲۰۱۳).

براساس دیدگاه گیدنز، بازاندیشی، خود وارد حوزه بدن شده و با این رویکرد، دیگر نمی توان بدن را به عنوان یک شیء منفعل در نظر گرفت، بلکه، به عنوان یک نظام کنشی تعریف می شود. افراد به عنوان سوژه و فاعل، به صورت مستمر بر فرایندهای جسمی خود نظارت می کنند و این آگاهی از چگونگی بدن، برای درک همه جانبه هر لحظه از زندگی، از اهمیت ویژه ای برخوردار می شود (گیدنز، ۲۰۱۳).

گیدنز، بازاندیشی را عرصه های سنن، عرف، بدن و شیوه های درمان را موردتوجه و بررسی قرار می دهد و تحولات در این کانون را معطوف به آینده و تحولات آتی دانسته است (گیدنز، ۲۰۱۳).

زنانی که به صورت دائم و به تصمیم و اختیار خود، اقدام به بازاندیشی در تمامی ابعاد زندگی خود در جوامع مدرن می کنند، حدودمرزی را برای دنیای خارج از این بازاندیشی باقی نگذاشته اند و این بازاندیشی در عرصه های مختلفی از جمله، اوقات فراغت و تفریحات، دوری از هنجارها و ارزشهای اجتماعی، کنارزدن محدودیتها و کنترلها، خود را نشان می دهد

روش

هدف این مطالعه فهم و بازنمایی تجربه زیست زنان مطلقه شهر تهران پس از طلاق است. به همین دلیل پارادایم تفسیری برای انجام این پژوهش انتخاب شد. پژوهشهای کیفی در مواردی به کار می رود که پژوهشگر علاقه مند به فهم معنای پدیده از نگاه و تجربه کسانی است که درگیر آن اند (مریام، ۲۰۰۹)؛ بنابراین پژوهشگران کیفی زمانی از این روش استفاده

می‌کنند که می‌خواهند بفهمند: مردم چه تفسیری از تجربه خود دارند؟ چگونه جهان خود را می‌سازند؟ چه برداشتی از تجربه خود دارند؟ (مداحی و همکاران، ۲۰۲۱).

مشارکت‌کنندگان این پژوهش، زنان مطلقه ساکن شهر تهران بودند. برای جمع‌آوری داده‌ها با ۳۹ زن طلاق‌گرفته مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته انجام شد و پژوهش از جهت داده به اشباع نظری رسید. برای انتخاب مشارکت‌کنندگان از روش نمونه‌گیری نظری استفاده شد. از میان استراتژیهای مختلف نمونه‌گیری، نمونه‌گیری گلوله‌برفی به کار گرفته شد؛ به این صورت که ابتدا تعدادی از این افراد از طریق شبکه‌های مرتبط، آشنایی و افراد مطلع انتخاب شدند؛ پس از آن هر نمونه در صورت آشنایی با زنان مطلقه، زمینه برقراری ارتباط و شکل‌گیری مصاحبه بعدی را فراهم می‌کرد.

مصاحبه‌ها بین ۵۰ دقیقه تا ۳ ساعت زمان برده و در مواردی در چندین جلسه مصاحبه ادامه یافت. بیشتر مصاحبه‌ها در فضاهای بازمانند پارک و بوستانها، کافی‌شاپها و در مواردی در محیط کار صورت گرفت. مدت‌زمان فرایند جمع‌آوری داده و فرایند مصاحبه بیش از ۸ ماه به درازا کشید. تحلیل داده‌ها با نظام کدگذاری نظری انجام شد. در این نوع کدگذاری که خاص روش نظریه زمینه‌ای است، سه مرحله کدگذاری طی شد: کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی. در مرحله کدگذاری باز متن مصاحبه‌ها سطر به سطر خوانش و مفهوم بندی شد. در کدگذاری محوری این مفاهیم کنار یکدیگر قرار داده شد و بر اساس هم‌پوشانی معنایی به صورت مقولات محوری درآمد و در نهایت مقوله هسته در سطحی انتزاعی‌تر از دو مرحله پیشین حاصل شد.

ذکر این نکته ضروری است که فرایند کدگذاری داده‌ها از مصاحبه دوم به بعد آغاز شد و تا پایان کار تحلیل، مصاحبه و تحلیل به صورت هم‌زمان پیش رفت. همچنین سعی شده تا توزیع جغرافیایی شهر (مناطق مختلف شهر تهران) و وضعیتهای اقتصادی متنوع (شاغل، بیکار، افراد با درآمد بالا، متوسط و پایین) در انتخاب نمونه رعایت شود.

جدول ۱- مشخصات زنان مشارکت کننده

ردیف	نام مستعار	سن	تحصیلات	شغل
۱	فرحناز	۳۸	دیپلم	خدماتی
۲	فرنوش	۴۳	لیسانس	آرایشگر
۳	نسترن	۴۰	دکتری	مدرس دانشگاه
۴	ندا	۲۱	دیپلم	کافه دار
۵	سمانه	۴۳	دکتری	وکیل
۶	سمیرا	۲۷	لیسانس	کتاب فروش
۷	زهرا	۳۰	فوق لیسانس	مشاور
۸	سیما	۴۲	دیپلم	خانه دار
۹	شهین	۳۹	لیسانس	می کاپ
۱۰	مریم	۳۵	لیسانس	زیبایی
۱۱	سحر	۲۶	فوق لیسانس	بلاگر
۱۲	سعیده	۲۸	فوق لیسانس	مربی باشگاه
۱۳	نادیا	۳۶	لیسانس	مربی باشگاه
۱۴	وحیده	۴۲	دیپلم	آرایشگر
۱۵	سیمین	۳۸	لیسانس	بازاری
۱۶	مینا	۴۶	لیسانس	حسابدار
۱۷	لیلا	۴۴	لیسانس	فروشنده
۱۸	مونا	۳۳	لیسانس	شینون کار
۱۹	بهاره	۳۰	لیسانس	می کاپ آرتیست
۲۰	زهرة	۴۵	زیر دیپلم	نظافت منازل- خدماتی

ردیف	نام مستعار	سن	تحصیلات	شغل
۲۱	شیما	۳۷	لیسانس	حسابدار
۲۲	دنیا	۳۴	لیسانس	مشاور
۲۳	سارا	۲۵	لیسانس	پتروشیمی
۲۴	سهیلا	۳۰	لیسانس	لیدر طبیعت گردی
۲۵	شهلا	۳۲	لیسانس	مامائی
۲۶	زهرا	۳۸	لیسانس	کارمند
۲۷	نگین	۴۲	دکتری	موسسه پژوهشی
۲۸	ترنم	۲۳	لیسانس	بیکار
۲۹	آزیتا	۲۷	لیسانس	تریدر
۳۰	گندم	۳۱	دانشجوی دکتری	پژوهشگر
۳۱	نسرين	۳۳	لیسانس	ابرو و مژه
۳۲	آنیثا	۳۲	فوق لیسانس	معلم
۳۳	سودابه	۴۳	دکتری	مدیر اداری
۳۴	نسیم	۳۵	دیپلم	فروشنده لباس
۳۵	غزاله	۳۴	لیسانس	بلاگر
۳۶	هنگامه	۳۳	لیسانس	گرافیکست
۳۷	حورا	۴۰	دکتری	چشم پزشکی
۳۸	مژگان	۲۶	لیسانس	فروشنده آنلاین
۳۹	ساناز	۳۰	لیسانس	سرمایه گذار

برای افزایش اعتبار یافته‌ها، ارتباط نزدیک و توأم با اعتماد با مشارکت‌کنندگان ایجاد و

در طول بیش از ۸ ماه گردآوری داده، این ارتباط حفظ شد.

کنترل توسط اعضا (دیپوی و گیتلین، ۲۰۰۵) در سرتاسر فرایند گردآوری داده‌ها برای ارزیابی درستی مشاهدات و تفاسیر پژوهشگر، به کار گرفته شد. مفاهیم برساخته و نتایج پژوهش به‌طور مرتب در فرایند کار و بعد از اتمام تحلیل داده‌ها با مشارکت‌کنندگان در میان گذاشته شد. پژوهشگران در این مطالعه با مقایسه‌های مداوم صحبت‌های مشارکت‌کنندگان در کنار توجه به بازخورد آنان از تحلیل‌ها، تلاش کردند به سطح مناسبی از اطمینان در پژوهش دست یابند. همچنین بخش زیادی از مصاحبه‌ها (با رضایت کامل مشارکت‌کنندگان) ضبط شد و بخش دیگر با توجه به نظر مشارکت‌کنندگان مبنی بر عدم رضایت ضبط صدا، به‌صورت هم‌زمان در حین مصاحبه یادداشت شد.

از نظر رعایت ملاحظات اخلاقی، پیش از شروع مصاحبه، رضایت مشارکت‌کنندگان جلب شد. همچنین با توضیح هدف، موضوع و شیوه پژوهش، مصاحبه‌شوندگان با روند کار آشنا شدند تا در صورت تمایل نداشتن به شرکت در مصاحبه قدرت اختیار و انتخاب کافی به آنان داده شود. حفاظت از اطلاعات شخصی و خصوصی افراد بُعدی بسیار مهم در کار پژوهشی است؛ به همین دلیل پژوهشگر با رضایت کامل و با اجازه هر فرد شرکت‌کننده در پژوهش به ضبط، یادداشت و استفاده از داده‌ها اقدام کرد و به افراد اطمینان داده شد که اطلاعات به‌طور محرمانه محافظت خواهند شد. ازجمله این اقدامات که برای جلوگیری از فاش شدن هویت واقعی مشارکت‌کنندگان به‌کاربرده شد، استفاده از اسامی مستعار در ثبت اطلاعات آنان بود.

یافته‌ها

داده‌ها با استفاده از روش کدگذاری نظری تحلیل شدند. در کدگذاری، ۱۵۵ کدباز، ۳۳ مقوله فرعی و ۷ مقوله اصلی و یک مقوله هسته استخراج شدند. در مرحله کدگذاری

محوری، روابط بین این مفاهیم و مقولات بررسی و مقولات و مفاهیم تلفیق‌پذیر در یکدیگر ادغام شدند؛ در نهایت، در مرحله کدگذاری گزینشی مقوله نهایی و هسته شکل گرفت. مفاهیم و مقولات جدول (۲) نمایی از شرایط، استراتژیها و پیامدهای طلاق را برای زنان در شهر تهران نشان می‌دهد. مقوله نهایی حاصل از بررسیها «از تجربه مشقت تا فردیت‌یافتگی مدرن» است. این مقوله روایتگر تنوع و تضاد تجربه زندگی پس از طلاق زنان در شهر تهران است. تجربه هم‌زمان سختیها طلاق، مشقتهای متنوع (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فردی) تا رشد انگیزه‌های فردی، شغلی، تنوع در روابط و ... جهانی متناقض‌گونه از زندگی پس از طلاق زنان را به نمایش گذاشته است. در ادامه داده‌ها بر مبنای اظهارات مشارکت‌کنندگان و دریافت و تحلیل پژوهشگران را روایت می‌کنیم.

جدول شماره (۱): کدگذاری باز، محوری و گزینشی

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدهای باز
زندگی فرزندان طلاق: دو گانه پیروزی و شکست	- درخواست فرزندان بر جدایی	پافشاری فرزندان بر جدایی مادر از پدر، فرسایشی شدن اختلافات زناشویی و آرزوی فرزندان بر طلاق، طلاق والدین: راه رسیدن به آرامش فرزندان، تمایل و رضایت فرزندان از جدایی، ناتوانایی زنان در تأمین مخارج، عقب ماندگی تحصیلی ناشی از ناتوانی در پرداخت شهریه‌ها و هزینه‌ها، هزینه‌های بالای فرزندان بر دوش مادران مطلقه، پرداخت ناکافی هزینه‌های فرزندان توسط مردان، افت تحصیلی ناشی از فقر مالی زنان، تجربه فقر پس از طلاق، احساس استرس و اضطراب فرزندان، ناشی از تمکن نداشتن مالی مادر
	- محدودیت و مشقتهای اقتصادی بر فرزندان	طرد اجتماعی پنهان فرزندان طلاق، داغ ننگ خانواده ناسالم داشتن، نگاه منفی جامعه به فرزندان طلاق، برخوردهای توهین آمیز با فرزندان طلاق در جامعه و مدرسه، ترس از برملا شدن طلاق والدین، کناره گیری از جامعه و انزوا خودساخته به دلیل طلاق والدین
	- داغ ننگ فرزند طلاق بودن	به آرامش رسیدن فرزندان، اتمام کابوسهای شبانه فرزندان، زندگی توأم با آرامش با مادر، طلاق فداکارانه مادر برای آرامش فرزندان، پیروزی دانستن طلاق با پیامدهای آن برای فرزندان، مثبت تلقی شدن طلاق توسط فرزندان و زنان
	- آرامش و رضایت: حاصلی از میل به طلاق در زنان	طلاق زنان: از سرگیری زندگی بانشاط با فرزندان، احیا شادی در فرزندان با طلاق، پیگیری آرزوهای شخصی فرزندان با طلاق والدین، موفقیت تحصیلی فرزندان به دور از تنشهای والدین، موفقیت شغلی فرزندان، امکان شاغل شدن فرزندان، امکان ازدواج با طلاق از پدر معنای، دوری از انگ اعتیاد پدر معنای، اتمام تنشهای بی وقفه با طلاق مادر، دوری از خشونت های فیزیکی، انشقاق از خشونت های دائمی، دوری از تهدید های کلامی، پشت سر گذاشتن تجربه خشونت های پدر، بازگشت آرامش و اتمام ترس های کودکان
	- پی گرفتن آرزوها و تمایلات فرزندان	
	- دوری از تنشهای والدین	
	- انشقاق از ترس و خشونت	

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدهای باز
رسیدن به فردیت فراموش شده	- امکان شغل و تحصیل پیدا کردن - رسیدن به تمایلات فردی - عدم اجبار در نوع پوشش و هزینه‌های شخصی	پی‌گرفتن تمایلات شغلی، از بیکاری درآمدن، کار بیرون خانه انجام‌دادن، هویت شغلی پیدا کردن، امکان تحصیل پیدا کردن، به دنبال آرزوهای شغلی و درسی رفتن، موفقیت شغلی به دست آوردن، شاغل شدن، استفاده از درآمد به صورت شخصی، صرف کردن درآمد برای خود، هویت تحصیلی پیدا کردن، پیشرفت شغلی، به دنبال آمل شخصی رفتن، به دنبال احیا دوستیهای قبل از تأهل، بازگشت اعتمادبه‌نفس به زنان، به دنبال علایق فردی رفتن، نداشتن آقابالاسر تحمیل‌گر، آزادی در پوشش، امکان هزینه‌کرد شخصی درآمد، آزادی در نوع سبک زندگی،
تجربه و تجربه‌های صورت‌گرفته‌های زنان	- تجربه فراغتهای مدرن - میل به لذتهای متنوع - تجربه روابط آزاد و تنوع در روابط	تجربه شرکت در مهمانیهای مختلط، مصرف مشروبات الکلی، مصرف ماری‌جوآنا، شروع مصرف سیگار، مسافرت‌های دسته‌جمعی، دوستیهای متنوع با جنس مخالف، تجربه تنوع در روابط غیراخلاقی، تجربه تنوع در لذت‌گرایی، بدون مرز دانستن لذت‌گرایی پس از طلاق، کافه‌نشینی، طبیعت‌گردیهای مختلط، مهمانی در باغها، آزادی در روابط با جنس مخالف؛ تجربه نداشتن محدودیت در دوستیهای مختلف، تجربه تنوع در رابطه با دیگران، ابراز رضایت از ارتباط‌های متنوع، کسب آزادی در امکان برقراری در روابط جدید
تجربه ناخوشایند بازگشت به خانه پدری	- چالشهای جدید با والدین ناشی از زندگی در خانه پدر - نبود احساس رضایت از زندگی با والدین - احساس اضافه‌بودن و طرد پنهان در خانه پدری	احساس ناخوشایند در بازگشت به خانه پدری، احساس اضافه بودن، عدم استقبال گرم والدین از زنان فرزند مطلقه، گذشت زمان و احساس سربار بودن برای خانواده، طرد پنهان دختر از منزل، تمایل نداشتن زنان مطلقه در بازگشت به خانه پدری، نداشتن تفاهم اخلاقی با والدین، نپذیرفتن فرهنگ والدین توسط زنان مطلقه، اختلاف‌نظرهای متعدد با پدر و مادر در نوع سبک زندگی، مناقشه با پدر به دلیل تغییرات سبک زندگی زنان مطلقه، محدودیت شدید توسط والدین، نظارت زیاد پدر بر دختر مطلقه، حساسیت بیشتر والدین، بدبین‌بودن به برخی رفتارهای فرزند طلاق‌گرفته، آرزوی مستقل‌شدن و زندگی در خانه مجزا از خانه پدری، راحت‌نبودن زنان مطلقه از زندگی در خانه پدری

مقولات اصلی	مقولات فرعی	کدهای باز
چالشهای اقتصادی (رهاندگی و مشقت)	- عقب ماندگیهای اقتصادی - مشقتهای مالی (بی پولی، فقر، اجاره نشینی) - سختی در تأمین هزینه های فرزند	صفر شدن، افتادن در پرتگاه نداری، بی پولی و کاهش قدرت خرید، اجاره نشین شدن، ناتوانی در تأمین مخارج فرزند، افتادن در دام فقر اقتصادی، بازگشت به خانه پدری به دلیل عدم استقلال مالی، سختی کشیدن فرزندان به دلیل نبود حمایت مالی پدر بعد از طلاق، مشکلات مالی شدید پیدا کردن، کمبودهای اقتصادی ناشی از طلاق
گونه گون شدن توجه های منفی (جنسی و ایزاری)	- مورد طمع جنسی واقع شدن - طلاق و تسهیل در سوء استفاده از زنان - ایزاری دیدن زنان مطلقه	ایزار لذت دیدن زنان مطلقه، توجه های جنسی زده، نگاه سوء استفاده گرایانه به زنان مطلقه، وعده های دروغین برای رسیدن به اهداف غیرهنجاری، پیگیری اهداف غیرهنجاری به بهانه ازدواج، پیشنهاد های روابط خارج از ازدواج، طعمه پنداری زنان مطلقه، تلقی روابط آسان با زنان مطلقه، بی دردسر دانستن ارتباط با زنان مطلقه، ناپایداری در روابط با زنان مطلقه، شوخیهای سوگیرانه با زنان مطلقه، نگاه غیر اخلاقی به زنان مطلقه در محیط های کاری، مورد قضاوت قرار گرفتن، مورد طعنه قرار گرفتن، مورد تمسخر قرار گرفتن، بی حیا تلقی شدن، بی بندوبار تلقی شدن
تقانی مفهومی از داغ ننگ طلاق، طردی چند ساحتی	- شانس پایین ازدواج: طرد پنهانی زنان از زندگی مشترک - انفکاک روابط عاطفی و طرد ناشی از ترس سرایت - آتمسفر اجتماعی منفی برای زنان مطلقه	طرد ناشی از تلقی ناپسندی طلاق، نگاه بد جامعه به زنان طلاق گرفته، نبود شانس ازدواج مناسب، دسته دوم تلقی شدن زنان مطلقه برای ازدواج، نبود انگیزه کافی مجردان برای ازدواج با زنان مطلقه، فرهنگ عدم اقبال ازدواج با زنان مطلقه انفکاک ارتباطات اجتماعی صمیمانه، ترس از دوستی با زنان مطلقه در بین متأهلین، قطع ارتباط با اقوام و فامیل برای دوری از انگ، طرد پنهانی توسط خانواده بی تفاوتی عاطفی والدین و دوستان، طرد احساسی نزدیکان، قطع روابط به دلیل ترس سرایت طلاق به دیگران مورد قضاوت اجتماعی قرار گرفتن زنان، نگاه منفی به زنان جامعه به زنان مطلقه، عدم جذب در ساختارهای اجتماعی- فرهنگی، طرد پنهان از جمعها و گروههای خانوادگی، دیدگاه ترحم یا آسیب پذیر داشتن به زنان مطلقه، برجسبهای اجتماعی طردکننده به زنان، برجسب ایراد داشتن یا نقص زنان مطلقه، عدم نرمال دانستن اخلاقی زنان مطلقه.

مقوله هسته (پیامدها): «از تجربه مشقت تا فردیت یافتگی مدرن»

مقوله هسته‌ای حاصل از بررسی مفاهیم و مقولات در این پژوهش «از تجربه مشقت تا فردیت یافتگی مدرن» است که دربرگیرنده مجموعه‌ای از عوامل، شرایط و زمینه‌های مختلف است و این امر نشان می‌دهد که نمی‌توان تجربه و یا انگیزه‌ها برای زندگی پس از طلاق را روایتی یکدست از رضایت یا عدم رضایت دانست؛ و به ابعاد و زمینه‌های مختلف آن پرداخت.

تجربه زندگی پس از طلاق در میان زنان، صحنه نمایش مشقت و سختیهای فردی اجتماعی متعدد است. در حقیقت دوپارگی تجربه‌های شیرین و تلخ، اولویت‌بندی هر کدام از این تجربه‌ها در نمایش محض زندگی پس از طلاق را دشوار کرده است. به نظر می‌رسد زندگی پس از طلاق برای زنانی که عموماً درخواست طلاق از میان آنان طرح شده؛ ایده‌ای پروبلماتیک از انگیزه‌های شخصی و فردیتی مدرن است که حالا خطر مشقتها را به جان خریده و طغیان‌وار به سمت آن حرکت می‌کنند.

یکی از پیامدهای اصلی حرکت به سمت طلاق و در نتیجه طلاق نائل شدن به آن مجموعه عوامل رضایت بخشی یا عدم رضایت تجربه زندگی پس از طلاق زنان در شهر تهران میل و تجربه صور لذتهای طغیان‌گر است که مقوله‌های متأثر از مدرنیته، مانند تجربه فراغتهای مدرن، میل به لذتهای متنوع، تجربه روابط آزاد و تنوع در روابط آن را می‌سازد. ندا ۲۱ ساله به‌تازگی طلاق گرفته است. وی روایتی از تجربه رضایت‌بخش جدایی خود از طلاق و حرکت در مسیر لذتهای فردی (شروع مصرف سیگار، مشروبات الکلی و شرکت در مهمانیها) این‌گونه نظر می‌دهد:

«راستش آره، جدا شدم که یک جورایی به یک چیزایی برسم دیگه. دوست داشتم که سیگار کشیدن رو تجربه کنم و یا عرق خوردن، عرق خوردم توی جمع

کافه. من و دوستم و یکی از اعضای دیگه کافه. حس خوبیه دیگه، کم کم پام به مهمونی و مسافرت باز شد».

بیتا ۳۰ ساله، میکاپ آرتیست با ظاهری بسیار مدرن است. وی زندگی پس از طلاق خود را سراسر لذت و ماجراجویی دانسته و معتقد است اگرچه با همسر خود چالش جدی نداشته و همسرش راضی به طلاق نبوده، اما وی به دلیل تنوع طلبی و چالشهای فراغت طلبانه به دنبال زندگی فردی پس از طلاق بوده است:

«از پسرهای زیادی خوشم میومد. خب ببینید، الان مثلاً یادمه که از همسرم جدا شدم، اولین باری که با دوستانم رفتیم استخر، وقتی که خودم یه نیم تنه پوشیدم، خیلی معذب بودم؛ الان واقعاً مثلاً یه چیز عادیه؛ یعنی اگه یه جایی از بدنم حتی معلوم باشه، حتی جلوی طیفی، یه آدمی که اتفاقی اومده توی مسیرم، من اصلاً احساس معذبی نمی‌کنم و خیلی راحت می‌گیرم. کلاً تنوع طلبی رو دوست دارم. توی هر موضوعی، چه توی کار، چه مثلاً توی روابط دوستانه. مثلاً یک تایمی با یکی خیلی صمیمی می‌شدم بعد از یه تایمی خسته می‌شدم با یکی دیگه صمیمی می‌شدم. سابقه گل کشیدن هم دارم. گل (ماریجوانا)».

سهیلا ۳۰ ساله، لیدر تورهای طبیعت گردی است. وی داشتن همسر را مانعی در پیگیری امورات شغلی خود دانسته و زندگی پس از طلاق را زندگی راحتی برای خود تصور می‌کند

«اسیرم کرده بود. چیه این شوهر. قبل اینکه ازدواج کنم کارم همین بود (لیدر تور طبیعت گردی). قبلش چیزی بهم نگفت والا زنش نمی‌شدم. بعد اینکه ازدواج کردیم گفت حق نداری بری. توی تورها تون پسر هستن من خوشم نیامد. میخوای بری باید تور فقط دخترا ردیف کنی. حرفای خنده دار می‌زد انگار اصلاً نمی‌فهمه داره چی میگه. منم عاشق کارم. داستان داشتیم دیگه. تهشم نتونستم

تحمّل کنم. آره الآن خیلی اوکی ام. دیگه نیست بگه با پسر سفر نرو. میرم خورشّم میرم و استوری هم می‌زارم ببینه حرصش درآد».

تجربه رسیدن به فردیت فراموش شده

زندگی پس از طلاق برای برخی زنان مطلقه، تجربه به دست آوردن تمنیات فردی و آمال شغلی - تحصیلی است. در حقیقت علت ورود به زندگی پس از طلاق و حالا تجربه آن با دستیابی به برخی منافع فردی برای زنان گره خورده است. فردیت فراموش شده مورد تأکید زنان مورد مطالعه در این پژوهش در حقیقت طیف گسترده‌ای از تمایلات فردی زنان از به دست آوردن اختیار در نوع پوشش تا رسیدن به موفقیت‌های تحصیلی و فردی را نشان می‌دهد. سمیرا ۲۷ ساله و کتاب‌فروش است. وی لیسانس کامپیوتر داشته و از کار خود در محیط کتاب‌فروشی رضایت دارد. وی زندگی پس از طلاق خود را توأمان با موفقیت‌های شخصی و آزادیهای فردی می‌داند:

«اول از همه این‌که مخالف کار کردن من بود تحت هر شرایط. همین کارم رو وقتی اون بود نمی‌گذاشت بیام. دزدکی می‌ومدم منو می‌پایید که دارم چیکار می‌کنم سرکار. قشقرقهایی به پا کرد که بیاوبیین. مگه می‌شد باهاش بحث کرد چهره‌اش جووری ترسناک می‌شد که می‌توننی از قیافه‌اش روی جلد رمانهای ترسناک رو بکشی. الانه خودم کار می‌کنم. واسه خودم خرج می‌کنم. ارشد ادبیات بگیرم و برم سمت هنر و چیزایی که دلم می‌خواد».

فهمیه ۴۶ ساله، طلاق را برای خود راه نجات یا راه فرار تلقی کرده که نتیجه آن را به دست آوردن موفقیت اقتصادی و مالی می‌داند:

«برای من یه راه فرار، یه راه نجات، یه راه این‌که بفهمم که من اونجوری که اون

همسر سابقم به من می‌گفت من نبودم. وقتی که توی شرایط قرار گرفتم تونستم از پس خودم بریام تونستم خرج خودمو بدم و از نظر اقتصادی مستقل بشم. خیلی قدمها رو تونستم توی زندگیم بردارم که اصلاً فکر نمی‌کردم بتونم. مثلاً فکر نمی‌کردم بتونم ماشین بگیرم و بتونم راننده آقایون باشم، مثلاً بخوام آقایون رو این‌ور اون‌ور ببرم ولی الآن در حال حاضر من هنوز که هنوزه کسانی که مشتریای ثابت من بودم و آقا هم بودن هنوز با من تماس دارن، بعد می‌گن ای کاش تو هنوز راننده ما بودی».

زندگی فرزندان طلاق: دوگانه پیروزی و شکست از جمله پیامدهای متناقض و دوقطبی طلاق برای فرزندان است. مسئله فرزندان طلاق به نوعی نمایش دوگانه‌ای از پیامدهای طلاق و زمینه‌سازی آن در رابطه با فرزندان است. از یک طرف فرزندان با میل و اراده خود و با پافشاری بر والدین به دنبال جدایی پدر مادر و نیل به آرامش و اهداف شخصی خود هستند و از طرفی دیگر با درگیر شدن در پیامدها و چالشهای اقتصادی، اجتماعی، زندگی پر مشقتی را پس از طلاق والدین تجربه می‌کنند.

هانیه ۴۵ ساله، شاغل در بخش خدمات است. سه سال از طلاق وی گذشته و از چالشهای فرزند خود با دوست جدید خود می‌گوید:

«سیزده سالشه پسر. دیگه پسر رو تنبیه کرد و پسر با دوستم به مشکل خورد. دعواشون شد باهم. من به بچه حساسم. دعوا شد، پسرمو زد، اونم رفت به داداشم گفتم، داداشم اومد بالا زد توی گوش این آقای که باهاش رابطه داشتم. گفتم چرا دست روی بچه خواهرم بلند کردی؟! خلاصه دعواشون شد. بزن، بزن. یه دعوای خیلی بد».

فرنوش ۴۳ ساله از تجربه خود که شباهت زیادی به تجربه هانیه دارد اشاره می‌کند.

«کم‌کم آشنا شد با بچه من ولی از اینا بود که تز مردونه داشت، مثلاً پسر بچه نباید لوس بازی در بیاره یا بخوره زمین، نباید گریه کنه. بهش می‌گفتم که کاری به تربیت بچه من نداشته باش. فقط تو آگه می‌خوای به من کمک این باش که مثل یک رفیق کنارش باشی. یک شبی اصرار که بچه رو برداریم ببریم بیرون شام بهش بدیم یه ذره تفریح کنه، بزاریم یه ذره بهش خوش بگذره، گفتم نه ولش کن نمی‌خواد، تو که ندیدیش دیگه هم نمی‌خوای ببینیش، بیخیالش میشیم چون خیلی اصرار می‌کرد، من توی عالم خودم فکر کردم که به هر حال رفته دو دو تا چهار تاشو کرده، دیگه وقتی که منو داره انتخاب می‌کنه مسائل منم باید انتخاب کنه، من تو همچین تصویری بودم که شبی رفتیم بیرون شام، خیلی هم خوش گذشت تا اینکه اون شب یه اتفاقی افتاد بچه من یه داد زد توی خیابون، ایشون برنداره دو تا چک به بچه من بزنه وسط خیابون، دیگه همونجا باهاش کات کردم. اصلاً من شوک شدم، من خودم یه آدم جیغ‌جیغی هستم، چک اول رو که زد من از حال رفتم روی صندلی، بعد همین‌طوری هاج و واج بودم بعد چک دوم که زد فقط تنها کاری که کردم دستامو تونستم بیارم بالا بچه‌مو بگیرم توی بغلم. خب من الآن رابطه رو حدود دوماهه قطع کردم و تموم شده، اگر بعداً آدمی بیاد توی زندگیم، هرگز به بچه‌ام معرفی‌ش نخواهم کرد».

شهرین ۳۹ ساله در اظهارنظری متفاوت از فرنوش و هانی، جدایی از همسرش و طلاق را موفقیت و پیروزی برای فرزندش قلمداد کرده و معتقد است طلاق از همسرش با اصرار فرزند و تمایل او انجام داده است:

«دخترم خیلی سختی کشیده. یعنی یه پدر معتادی داشته که ما هم مثل ایشون خیلی سختی کشیدیم. بعد هیچی اومدیم و گفتن که این دختر مثلاً افسردگی

گرفته. زیاد مثلاً پدرش منو می زد چون حشیش مصرف می کرد. بعد این دختر من از افسردگی نجات پیدا کرد وقتی که طلاق گرفتم اصلاً به زندگی خیلی خوب. بعد دخترم اینقدر خوب شد که گفت مامان خیلی خوبه، این به پیروزی هستش. چون دخترم باعث شد. گفتش که، مامان می خوای که من خوب بشم؟ طلاق بگیرد شما دوتا. که من تونستم طلاق بگیرم. دخترم خیلی دوست داشت به آرزوش هم رسید. بیشتر هم خونه مادرم می موندم. نزدیک ۲۰ سالشه دخترم. مربی شد و دستش توی جیب خودش، یعنی اون چیزی که می خواست. بعد رشته گرافیک هم خوانده. بعد دیگه مربی شد و باشگاه زد. خلاصه این دختر مربی شد و واسه خودش کسی شد و دستش توی جیب خودش. خلاصه دخترم بعد از طلاق من از همسر من واسه خودش کسی شد».

مریم ۳۵ ساله از تجربه خشونت همسر علیه خود و فشار به فرزند و ترس ناشی این خشونت می گوید:

«من رو کتک می زد و حمید (فرزند) می ترسید. حمید از شدت ترس خیلی موقعها دیگه ادرار می کرد، می ترسید، من گفتم مگه من چند سالمه؟! من چقدر می خوام زیر دست این زندگی کنم؟! بچه داره اصلاً با استرس، با تنش، لرزش، داره بزرگ می شه. هنوزم اثر این شرایط نرفته. هنوز توی خواب خیلی وقتها بلند می شه و داد می زنه، جیغ می زنه و می گه بابام داشت تو رو می زد، بابام داشت منو می زد. بعد من بهش آرامش می دم، باهاش حرف می زنم، حتی چند جلسه بیشتر، روانشناسی بردمش، باهاش صحبت کردن، حرف زدن. بعد آسم هم داره، مثلاً تنگی نفس داره. گفتن که به مرور زمان درست می شه».

تجربه ناخوشایند بازگشت به خانه پدری، به نظر می رسد سخن مشترک زنان طلاق گرفته

است؛ که به دلیل ناتوانایی در زندگی مستقل داشتن پس از طلاق، به خانه پدری بازگشته و به صورت آشکار یا پنهان دچار طرد برخورد‌های سرد و یا کم توجهی و عدم صمیمت توسط والدین می‌شوند. زهرا ۳۸ ساله کارمند است. وی زندگی در خانه پدری را قبل از ازدواج و بعد از ازدواج قابل قیاس ندانسته و تجربه ناخوشایند بازگشت به زندگی با خانواده را برای زنان مطلقه مشترک می‌داند:

«یه جورایی سخت، نمی‌دونم چه جوری بگم؟ ولی هرکسی که ازدواج کرده و جدا شده، مطمئنم که این حس داره. احساسی که قبل از ازدواجت توی خانوادت بودی، راحت بودی، اصلاً هیچ منتی سرت نبود، هیچی دیگه یه آدمی مثل بقیه اعضای خانواده، ولی وقتی که ازدواج می‌کنی و جدا میشی، دوباره برمی‌گردی توی خونه پیش خانوادت یه حس خیلی بدی داره، نمی‌دونم، همه چیز یه جوریه، انگار مهمونی، انگار همیشه مهمونی. حتی من اینو مثلاً دخترخاله، یه دخترخاله دارم که اونم جدا شده، اون با پدر مادر خودش زندگی می‌کرده قبل از طلاقش، پدر و مادری که از بچگی باهاشون زندگی کرده، ولی اونم این احساس داره».

مژگان ۲۶ ساله نیز از احساس اضافه‌بودن و طرد پنهان توسط خانواده خود سخن می‌گوید:

«شاید مشکل از پدر مادر نباشه‌ها ولی انگار اضافه‌ای وقتی برمی‌گردی خونه، مخصوصاً ما مانم، طرز نگاهش بدتر از صلتا فحشه، یک کاری می‌کنه که بدونی اشتباه کردی، باید می‌موندی به بدبختی زندگی می‌کردی ولی بر نمی‌گشتی اینجا، دست من بود یک ثانیه هم این شرایط را تحمل نمی‌کردم. چند وقت اعتصاب غذا کردم فقط برای اینکه خیلی نبینمشون می‌رفتم اتاق، انگاری بچشون نبودم من».

چالشهای اقتصادی (رهاشدگی و مشقت) از پیامدهای سخت و البته مشترک در میان بیشتر زنان مورد مصاحبه است. عقب ماندگیهای اقتصادی ناشی از جدایی همسر، مشقتهای مالی (بی پولی، فقر، اجاره نشینی)، سختی در تأمین هزینه های فرزند و عدم تقبل هزینه ها پس از طلاق توسط پدر، از پیامدهای جدی اقتصادی بر زندگی زنان پس تجربه طلاق است. نسیم ۳۵ ساله، فروشنده لباس است. وی طلاق را صفرشیدن و پرت شدن از پرتگاه به لحاظ اقتصادی می داند:

«طلاق تغییره واقعا در زندگی هر آدمی؛ یعنی احساس می کنی که از یک لبه پرتگاهی میفتی و دوباره باید دست و پا بزنی خودتو برسونی به نقطه صد؛ یعنی کاملاً صفر میشی از صفر باید زندگیو شروع کنی یک جورایی. من اینجوری بودم حالا از نظر مالی».

وحیده ۴۲ ساله از شرایط بد اقتصادی خود پس از طلاق می گوید و از اصطلاح از عرش به فرش افتاده را برای آن انتخاب می کند:

«از عرش به فرش افتادم. از وسط خیابون شریعتی اومدم پایین یافت آباد تو خونه ۴۰ متری با کمک پول مادرم. از خرید لباس هر ماه افتادم به کار کردن و بدبختی. برا خرج بچه هام موندم و اجاره خونم دو ماه سه ماه عقب میافته. یعنی نابود شدیم یک جورایی. برا اینکه رضایت بده به طلاق همه مهریه و همه چیز رو بخشیدم»

گونه گون شدن توجه های منفی (جنسی و ابزاری) و مفاهیم مطرح شده ذیل این مقوله مانند: ابزار لذت دیدن زنان مطلقه، توجه های جنسی، نگاه سوء استفاده گرایانه به زنان مطلقه، وعده های دروغین برای رسیدن به اهداف جنسی، پیگیری اهداف جنسی به بهانه ازدواج، پیشنهاد های روابط غیر اخلاقی، طعمه پنداری زنان، یادآور جامعه خطر اولریش بک برای زنان مطلقه است. جامعه درگیر مدرنیته ای که حالا دست کم بخشی از اعضای آن به زنان مطلقه به

چشم طمع یا طعمه نگاه می‌کنند. شہلا ۳۲ ساله در این باره می‌گوید:

«فقط کافیہ بدونن کہ تو طلاق گرفتی، از درو و دیوار پیشنهاد میاد، سؤالهای بیخودی می‌پرسند، الکی می‌خوان دلسوزی کنند یا کمک کنند بہت ولی ہدفشون اینہ کہ یہ چیز دیگہ ای برسند».

فہمیہ نیز تجربہ مشابہی با شہلا داشتہ و شرایط خود را این گونه شرح می‌دہد:

«حس می‌کنم ہمہ می‌خوان بیان از من سوءاستفادہ کنن و ولت کنن برن، فقط بہ این خاطر. چون ہرکسی کہ میومد جلو، خیلی معذرت می‌خوام می‌خواست ببینہ کہ خونہ خالی داری؟ تنہایی؟ یا جدا شدی؟، خونہ داری؟ اگر نداري من دارم مثلاً بریم با ہم دیگہ فلان، منم می‌گفتم نہ».

سعیہ ۲۸ سالہ، مربی باشگاہ است. وی اگرچہ بہ لحاظ اقتصادی بہ نظر دارای تمکن مالی خوب می‌رسد اما معتقد است پس از طلاق، زن با ہر طبقہ اجتماعی کہ باشد مورد اہانت، مزاحمت و طمع قرار می‌گیرد:

«ربطی ندارہ پولدار باشی یا نہ، من شاگرد دارم کہ ہمسرش تا فہمید من طلاق گرفتم بہم پیشنهاد داد، از مزاحمتہای تلفنی تا توهین و متلک انداختن. اینکہ دیگہ برای خیلیہا تجربہ شدہ، زن طلاق گرفتہ رو یک جور طعمہ می‌دونند».

نقابہی مفہومی از داغ ننگ طلاق، طردی چند ساحتی روایتگر نمودی از وضعیت اجتماعی زنان مطلقہ در فرایند عدم جذب زنان مطلقہ در امر ہنجاری ازدواج و طرد پنهان آنان است. شانس پایین ازدواج بہ واسطہ طرد پنهان اجتماعی زنان بہ دلیل طلاق، انفکاک دوستیہا بہ دلیل برجسب طلاق، بہ نوعی آتمسفر اجتماعی منفی را برای زنان مطلقہ خلق کردہ است. سودابہ ۴۳ سالہ دکتری مدیریت است. وی از شرایط اجتماعی سخن می‌گوید کہ بہ صورت پنهان

مانع ازدواج زنان مطلقه می شود:

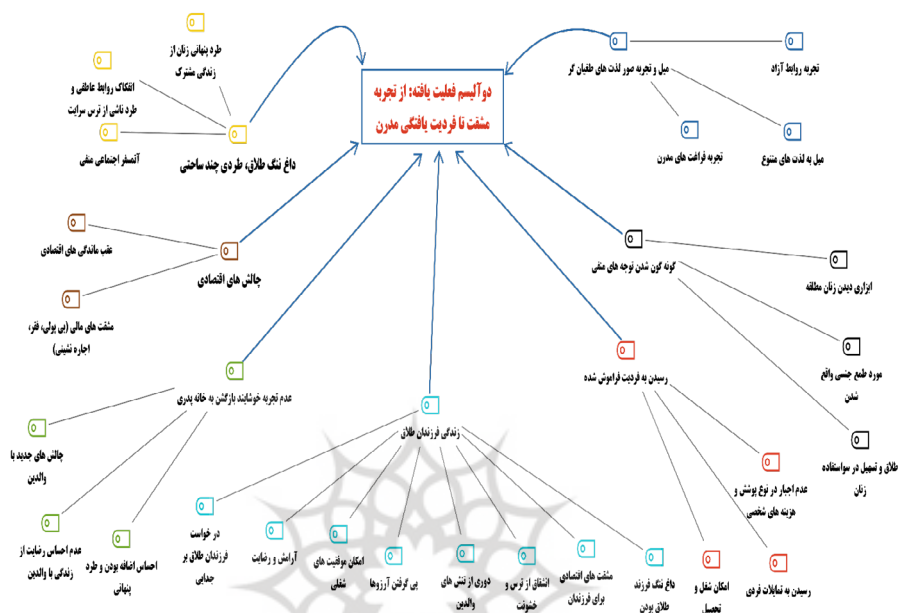
«متأسفانه می گم خدمتتون که یک فرهنگی هست که نمی دونم اسمش رو چی بگذارم ولی انگار خانمی که طلاق می گیرد دیگر نمی تواند به خصوص با مرد مجردی که قبلاً ازدواج نکرده، ازدواج کند. نه جامعه خیلی شرایطش مهیا است و نه خانواده های مثلاً آقایون به راحتی اجازه می دهند و هزار عیب و انگ می زنند به زنانی که طلاق گرفتند».

دنیا ۳۴ ساله در رابطه با بار منفی بودن طلاق در ارتباطات اجتماعی و طرد شدن توسط دوستان این گونه از تجربه خود سخن می گوید:

«باورتون میشه احساس می کردم که بار منفی داره براشون، مثلاً من می شنیم یه چیزایی بهشون یاد میدم که شوهراشون طلاق بدن مثلاً، این نگاه سستی و که توی جامعه ما هست که کسی که طلاق می گیره گناهکاره انگار، یا کسی که طلاق می گیره آدم بی حیاییه آدم مثلاً که به بقیه هم یاد میده، اول زن داداشمو ازم دور کردن بعد خواهرم خیلی فاصله جدی ازم گرفت و این خیلی عجیب بود برای من. بعد بچه هاشون هم شدیداً منع کرده بودن از صحبت کردن با من. طلاق انگار باعث میشه که چیزی رو روی پیشونی زده بشه یه مهری که مثل تتو که تو نمی بینی مثل ولی همه دارن می بینش».

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار شماره ۱. مقوله هسته: از تجربه مشقت تا فردیت یافتگی مدرن

بحث

زندگی پس از طلاق دست کم در نگاه اول تجربه‌ای از زیست زنان طلاق گرفته است که تشریح وضعیت آنان به سادگی حاصل نمی‌شود. باید به این نکته اشاره کرد که در فرایند شکل‌گیری و اقدام به طلاق و انگیزه‌های زندگی پس‌اطلاق، میل به بازشناسی و رسیدن بی‌چون و چرا به تمینات فردی، فردیت محوری، آمال و آرزوهای شخصی، رهایی از محدودیتها، دوری از خشونت و طلب عشقهای جدید و سیال موج می‌زند.

در حقیقت سوژه‌های جدید حاصل از طلاق، بر بُردار هویت‌یابی جدید فصل‌بندی می‌شوند. اما هرگز این تمام ماجرا نبوده و این حوزه‌ها و پیامدهای آن در تملک این سوژه‌ها نیست.

بنابراین رابطه دیالکتیک مثبت و منفی، حاصل زندگی پس از طلاق است. در حقیقت می‌توان زندگی پس از طلاق را برای زنان به یک نمایش درام تشبیه کرد که تماشای وضعیت پیش برنده آن، جریانی متناقض از امور خیر و شر و نابسندگی در پیش‌بینی^۱ است. ازجمله مسائل مهم پیرامون زندگی پس از طلاق، حاشیه‌های ایجادشده در رابطه با مسائل فرزندان است.

فرزندانی که با تمایل شخصی خود والدین را مجبور به طلاق کرده و با طلاق پدر و مادر به آرامش رسیده و در طرف دیگر ماجرا با قربانی شدن در نتیجه این عمل دچار مشقتهای تحصیلی و اقتصادی فراوانی می‌شوند. مضاف بر آن باید مسائل روحی روانی، انگ فرزندان طلاق بودن و تنشهای والدین پس از طلاق را نیز بر دوش کشند. نتایج این بخش با پژوهشهای دراپو و همکاران (۲۰۲۴)، هوچاغللو و یالسنکایا (۲۰۲۰)، سیبل کاسکان و دینز سارلاک (۲۰۲۰)، خطیبی و خانی‌پور (۲۰۲۲)، عباس‌پور و همکاران (۱۴۰۰)، روشنی و همکاران (۱۳۹۸) هم‌راستا است.

ریچارد سنت بر اضمحلال تدریجی زندگی عمومی کنشگران اجتماعی تأکید می‌کند. جامعه‌ای جهانی‌شده که با فرهنگ یکدست در حال حرکت به سوی سقوط زندگی عمومی و همبستگی اجتماعی است. ریچارد سنت منتقد سرمایه‌داری است و اعتقاد دارد که سرمایه‌داری صنعتی و روند دنیوی‌شدن سبب شده تا انسان هر چه بیشتر به خودش واگذاشته شود، بطوریکه ما شاهد پویایی، خصوصی‌شدن و ایده‌آل‌گشتن خانواده هسته‌ای به‌منزله تنها سنگر مقاومت در برابر ازدست‌دادن زندگی عمومی هستیم. درواقع، سرمایه‌داری سبب تغییر جهت‌گیری هدایت شخص از بیرون به سمت درون است و نتیجه آن، پیدایش شخصیت خودشیفته است (زارع و همکاران، ۲۰۲۰).

طلاق که گویی حالا یک معنی نداشته و می‌تواند در ویرترین زندگی زنان معناها و نمودهای متنوعی از انتخاب و رشد فردی را برایشان به ارمغان آورد. در حقیقت مرحله جدید زندگی

1. anticipation

زنان در بخشی از گذار از زندگی نشان از بازخوانی خود فردی آنان است. گذاری که با نوعی هویت‌یابی جدید و سوره‌های جدید خود را خلق می‌کند. هویت که بیش از هر چیزی نماینده افکار مدرنیته و ایفا نقشی متمایز از گذشته است. نتایج این بخش از پژوهش با نتایج پژوهشهای تسفایه و همکاران (۲۰۲۴)، کالتا و مروز (۲۰۲۴)، پارکر و همکاران (۲۰۲۲)، مین تی (۲۰۱۶)، محمدی و همکاران (۲۰۲۳) و خطیبی و خانی‌پور (۲۰۲۲) هم‌راستا است.

گیدنز بر این باور است که در جامعه مدرن، انسانها با آفرینش و اصلاح هویت خود، چه بودن و چگونه این شدن خود را پیوسته بازنگری می‌کنند. همه صورتهای زندگی، کم‌وبیش، با دانشی که کنشگران از این صورتهای دارند، ساخته می‌شود و از دید گیدنز، بازاندیشی مدرنیته با تولید پیوسته خودشناسی پی‌درپی ارتباطی مستقیم دارد (گیدنز، ۲۰۱۳).

مقوله مهم دیگری که به نظر در میان بسیاری از زنان پس از طلاق به صورت مشترک اتفاق می‌افتد. چالشی بزرگ که در ابعاد اقتصادی مشقتهای متعددی را برای زنان به ارمغان می‌آورد. عقب‌ماندگیهای اقتصادی، انتقال از مسکن همسر به خانه‌های اجاره‌ای با شرایط سخت، بی‌پولی، نبود درآمد و ناتوانی در تأمین مخارج فرزندان، زمینه‌های اقتصادی پر چالش را در دوران پس‌اطلاق برای زنان به ارمغان آورده است. بند مذکور نشانگر تأثیر بی‌چون‌وچرای طلاق بر زندگی زنان پس از طلاق است. نتایج این بخش با نتایج پیشینه‌های پژوهشی: حسین (۲۰۲۳)، مندوزا و همکارانش در سال (۲۰۲۱)، هوچاغلو و یالسنکایا (۲۰۲۰)، تقی‌زاده و شهراد (۲۰۲۱)، حیاتی و سلیمانی (۲۰۱۹) هم‌راستا است.

گونه‌گون شدن توجه‌های منفی (جنسی و ابزاری) نقابی مفهومی از داغ ننگ طلاق و طردی چندساحتی را در زندگی پس‌اطلاق برای زنان روایت می‌کنند. مورد طمع جنسی واقع‌شدن، نقش طلاق در تسهیل سوءاستفاده از زنان مطلقه، پایین آمدن شانس ازدواج مجدد به دلیل وجود فرهنگ پنهان طرد زنان مطلقه، طرد انفکاک روابط عاطفی و طرد ناشی از ترس ابتلا دیگر خانواده‌ها به طلاق، نمایی از حزن و پس‌زدن از روابط اجتماعی را برای زنان مطلقه نشان می‌دهد.

زنان طلاق گرفته هم‌زمان نوعی شکاف ارتباطی و انتخاب تنهایی و انزوا را نیز پیشه کرده که اگرچه علیرغم میل باطنی آنان بوده اما استراتژی برای کناره‌گیری خودخواسته از روابط توأم با توهین توسط دیگران است. نتایج این بخش از پژوهش با پیشینه دانشی در پژوهشهای بایون (۲۰۲۳)، پارکر و همکاران (۲۰۲۲)، هوچاگلو و یالسینکایا (۲۰۲۰)، محمدی و همکاران (۲۰۲۳) و حیاتی و سلیمانی (۲۰۱۹) هم‌راستا است.

در پایان می‌توان این‌گونه جمع‌بندی کرد که زندگی پساطلاق برای زنان، بازنمایی گسیختگی، این‌همانی و دگرگونی، پایدارماندن و دگرگونی؛ این تعارضها همان‌قدر که مشخصه زندگی در جهان مدرن‌اند، مشخصه زمان نیز هستند. زنان مطلقه به نظر در برابر دوگانه دانایی فردی یا مشقتی اجباری قرار گرفته‌اند. وضعیتی معارض که دو نتیجه مختلف برایشان به ارمغان آورده است: یکی از آنها را می‌توان تأمل در زندگی شخصی و پیگیری فردیت و دیگری را تجربه‌ای تلخ و تراژدی اجباری دانست.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان در تهیه مقاله مشارکت داشته‌اند.

منابع مالی

مقاله حاضر مستخرج از طرح پژوهشی مورد حمایت جهاد دانشگاهی بوده است.

تعارض منافع

تضاد منافی برای نویسندگان وجود نداشت.

اخلاق پژوهش

در پژوهش حاضر اصول اخلاقی پژوهشی از جمله امانت‌داری، رازداری و گمنامی رعایت شده است.

- Abdollahi, A., Ahadi, H., Tajeri, B., & Haji Alizadeh, K. (2020). Analysis Of The Experience Of Divorce From The Perspective Of Divorced Couples In Tehran. *Women's Strategic Studies*, 23(89), 143-162. Doi: 10.22095/Jwss.2020.252782.2507 (In Persian)
- Afrasiabi, H., Barzideh, K., & Javadian, S. R. (2020). Fluctuate Accommodation in Social Interaction by Cancer Patients; A Qualitative Study in Ahwaz. *Journal of Applied Sociology*, 31(1), 1-16. Doi: 10.22108/Jas.2019.114210.1569 (In Persian)
- Agbo, B. O., Agbo, C. C., & Gloria, C. (2023), Effect of Digital Infidelity in Marital Communication among Couples in Enugu Metropolis. *International Journal of Media, Security & Development (IJMSD)* 8:1.
- Amarsanaa, K., Kovács, M., & Rácz, J. (2024). "I established a life; I can re-establish it again": Lived experiences of intimate partner violence in Mongolia. *Acta psychologica*, 242, 104118.
- Askari baghmiyani, ashraf, & javadian, seyed reza. (2018). The double pressure of life, the main outcome of divorce on women: a qualitative study. *Journal of qualitative research in health sciences*, 6(4), 427-436. Sid. <https://sid.ir/paper/215478/en> (in persian)
- Baudrillard, Jean. (2014). *Consumer society: myths and structures*. Printing turn: 4. Translator: Yazidi winner. Publisher: Third edition
- Chang, M. (2024). Changing marital transitions and homeownership among young households. *Review of Economic Dynamics*, 52, 46-63.
- Drapeau, S., Larouche, K., Ivers, H., Dussault, S., & Baude, A. (2024). Longitudinal Association Between the Quality of the Separated Parents' Relationship and the Frequency of Father-Child Contact: The Mothers' Perspective. *Journal of Family Issues*, 0192513X231226149.
- Faizi, I., Ebrahimi, M., Moaidfar. S. Bastani S. (2019). *National Family Survey*. Academic Jihad Branch Of Alborz Province (Khwarizmi) (In Persian)
- Gidanz, Antoni. (2013). *Modernity And Identity: Society And Personal Identity In The New Era*. Translator: Nasser Mofaqian. Printing Turn:9. Publisher: Ney Publishing. (In Persian)
- Golan Vard (2016), *Postmodernism*. Translator: Qadir Fakhr Ranjbari And Abuzar Karmi. Printing Turn: 6, Publisher: Mahi. (In Persian)
- Hartarto, R. B., & Hajar, I. (2024). *Television Viewing and Divorce in*

Indonesia: Evidence from Macro Data. *Journal of Population and Social Studies [JPSS]*, 32, 1-13.

- Hayati M, Soleymani S. (2019). The Consequences of Divorce for The Divorced Person: A Qualitative Study. *Rooyesh*. 7(11), 273-288. Url: [Http://frooyesh.ir/article-1-1304-fa.html](http://frooyesh.ir/article-1-1304-fa.html) (In Persian)

- HI Rehim, M. KS Alshamsi, W. & Kaba, A. (2020). Perceptions of divorcees towards factors leading to divorce in UAE. *Journal of Divorce & Remarriage*, 61(8), 582-592.

- Hocaoglu, F. B. & Yalcinkaya, M. (2020). An examination of the problems experienced by women during and after divorce and their coping methods. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, 7(3), 61-74.

- Kadiradjieva, L., & Alekseeva, V. S. (2023). Relationship Dissatisfaction and Other Risk Factors for Divorce on the Example of Norway. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 16, 35-37.

- Kaleta, K., & Mróz, J. (2023). Posttraumatic Growth and Subjective Well-Being in Men and Women after Divorce: The Mediating and Moderating Roles of Self-Esteem. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(5), 3864.

- Khatibi, A., & Alikhanypor, A. (2022). A Survey On the Effect of Social Factors and The Perception of Positive Consequences After Divorce On Consensual Divorce (From The Perspective of Divorce Applicants In Hamadan). *Journal of Family Research*, 18(1), 75-96. Doi: 10.52547/Jfr.18.1.75 (In Persian)

- Maddahi, J., Zare, B., Serajzadeh, S. H., & Karamhabibpour, K. (2021). The Problem of Celibacy: The Emerging Subject and New Life Among Girls In Tehran. *Journal of Social Problems of Iran*, 12(1), 7-43. Doi: 10.22059/Ijsp.2021.84965 (In Persian)

- Maurya, P. (2024). Family Court Roles and Authorities in Addressing Domestic Violence in India. *Idealistic Journal of Advanced Research in Progressive Spectrums (IJARPS)* eISSN-2583-6986, 3(01), 8-12

- Mendoza, J. E. Tolba, M. & Saleh, Y. (2020). Strengthening marriages in Egypt: Impact of divorce on women. *Behavioral Sciences*, 10(1), 14.

- Mohamadi, J., Amjadi, S., & Rayanpour, R. (2023). A qualitative study of lived experiences of solo-living women in post-divorce

- life. *Sociology of Social Institutions*, 10(21), 159-178. doi: 10.22080/ssi.2023.25194.2092 (In Persian)
- Mohammad Taghizade, M., & Shahrade, F. (2021). Agreement as Forgiveness; Narrating The Lived Experience of Tehran Women from Consensual Divorce. *Journal of Social Work Research*, 7(26), 181-216. Doi: 10.22054/Rjsw.2022.65113.543 (In Persian)
 - Moumen, A., Shafqat, A., Alraqad, T., Alshawarbeh, E. S., Saber, H., & Shafqat, R. (2024). Divorce prediction using machine learning algorithms in Ha'il region, KSA. *Scientific Reports*, 14(1), 502.
 - Naqd, Khosrow (2018), *Measuring Enlightenment Dialectic*, Printing Turn:1. Publisher: Ney Publishing. (In Persian)
 - Parker, G., Durante, K. M., Hill, S. E., & Haselton, M. G. (2022). Why women choose divorce: An evolutionary perspective. *Current Opinion in Psychology*, 43, 300-306.
 - Pathak, A. (2020). Crimes against women as a correlate of incidents of Divorce in India. *International Journal of Multidisciplinary and Current Research*, 8, 397-408.
 - Patoari, M. M. H. (2020). Socio-Economic and Cultural Causes and Effects of Increasing Divorce Rate by Women in Bangladesh: A Critical Analysis. *Asian Journal of Social Science Studies*, 5(1), 21.
 - Rasheed, A. Amr, A. & Fahad, N. (2021). Investigating the Relationship between Emotional Divorce, Marital Expectations, and Self-Efficacy among Wives in Saudi Arabia. *Journal of Divorce & Remarriage*, 62(1), 19-40.
 - Rokach, A., & Chan, S. H. (2023). Love and Infidelity: Causes and Consequences. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(5), 3904.
 - Sadeghi Fasaei, S., & Esari, M. (2012). Gender Analysis of Life After Divorce: A Qualitative Study. *Woman in Development & Politics*, 10(3), 5-30. Doi: 10.22059/Jwdp.2012.29480 (In Persian)
 - Sharifi Saei, M. H. (2023). Consequences of Marital Infidelity in Iran; Meta-Synthesis Study. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 12(22), 165-204. Doi: 10.22084/Csr.2023.26768.2148 (In Persian)
 - Tesfaye, M., Ndlovu, A. V., Thompson, E., & Sofo, S. (2024). Preva-

lence and Predictors of Physical Abuse of Women in Uganda and Malawi. Canadian Journal of Educational and Social Studies, 4(1), 11-24.

- Zare B, Serajzadeh S H, Habibpour Gatabi K, Maddahi J. (2020). Single Youth Life: A Socio-Cultural Problem (An Analytical Approach Based On the Views of Jean Baudrillard and Richard Sennett). Social Problems of Iran. 11(2), 97-123. Url: [Http://Jspi.Khu.Ac.Ir/Article-1-3298-Fa.Html](http://Jspi.Khu.Ac.Ir/Article-1-3298-Fa.Html) (In Persian)

